

CUMHURİYET İDARESİNİN MALİ KONULARDAKİ HASSASİYETİNE İLİŞKİN ZİRAAT BANKASI ÖRNEĞİ

Ahmet Kâmil TUNÇEL

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, Email:aktuncel@comu.edu.tr

---

ÖZET

Osmanlı Devletinden yetersiz bir tarım ekonomisi devralan Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik kalkınmasını süratle sağlayabilmek için Lozan konferansının kesintiye uğradığı dönemde, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresini toplamıştır. Bu kongrede yeni devletin ekonomik kalkınmasının esaslarını belirlemiştir. İmalat sanayinin olmadığı bir ortamda, zirai faaliyetlere önem verilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle tarım sektörüne finansal destek sağlayan Ziraat Bankasının idari yapısının çağdaş bankacılık koşullarına göre yeniden yapılandırılması gerekmiştir. Bankanın yapılandırılmasının yanı sıra Kurtuluş Savaşı yıllarında bankanın ibra edilemeyen 1919, 1920, 1921, 1922 ve 1923 yılı hesapları 1926 yılında ibra edilebilmiştir. Bu çalışmanın amacı, 1926 yılında ibra edilen raporu tanıtmak ve sunulan finansal tabloların bankanın durumunu tam doğrulukla yansıtıp yansıtmadığını sınamaktır. Bu amaçla bankanın 1336 ve 1337 yıllarına ait bilanço ve kâr/zarar hesaplarından yararlanarak yapılan Nakit Akış Analizi denemesi sonucuna göre raporda sunulan finansal tablolar, mevcut koşullar altında elde edilebilen bilgiler doğrultusunda bankanın durumunu olabildiğince doğru yansıtmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: T.C.Ziraat Bankası, Finansal Tablolar, Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti

JEL Kodları: B15, G21, N20

A CASE OF AGRICULTURAL BANK RELATED TO FISCAL SENSIVITY OF THE REPUBLIC GOVERNMENT

ABSTRACT

Inherited inadequate agricultural economy from the Ottoman State, The Turkish Republic called for National Economy Congress in Izmir in the period of 17th February-4th March 1923 in which Lausanne Peace Conference got in a bind, in order to make rapid rush in the economic life. The congress determined the principles of economic development of the new state. It is unavoidable to focus on agricultural activities in the non-industrialized environment. For this reason, supporting the agricultural sector The Agricultural Bank's administrative structure had to be restructured in

accordance with contemporary banking requirements. Besides the restructured of the bank, financial statements related the years of 1919, 1920, 1921, 1922, 1923 could be acquitted in 1926 which had not been cleared in the related years because of Turkish Independent War. The aim of this study is both to make the report known and to test if the reported financial statements exactly show the bank's real situation. According to the results of Cash Flow Analysis made by using the financial statements related to the years of 1336 and 1337, presented financial statements show the bank's true situation as much as possible in accordance with the data collected under the existed circumstances.

Keywords: Turkish Agricultural Bank, Financial Statements, Ottoman, Turkish Republic

JEL Codes: B15, G21, N20

---

1. GİRİŞ

Kurtuluş savaşını yürüten kadronun mali konularda çok dikkatli davranmasına neden olan faktörlerin başında Osmanlı Devletinin mali yapısındaki bozukluğun 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanması ve kamu maliyesinin modern esaslara göre düzenlenememesi gelmektedir. Diğer yandan alınan dış borçların verimsiz alanlarda kullanılması ile klasik dönemde ahidnameler ile yabancı ülkelere bahşedilen hakların giderek sömürü düzeninin temelini oluşturmaları diğer faktörler arasında sayılabilir. Ayrıca devlet kapısında rüşvet, iltimas ve kayırmacılığın olağan faaliyetler haline gelmeleri de kurucu babaların mali konularda hassasiyet göstermelerine neden olmuştur. Gösterilen bu hassasiyet ile savaşın finansmanı için binbir güçlük sağlanan kaynakların heba olması önlendiği gibi eski düzenin devam etmeyeceğinin gösterilmesiyle de halkın savaşı sürdürme azmi diri tutulmuştur.

Bu çalışmada ele alınan 1926 tarihli Ziraat Bankasının 1335 ila 1339 Sene-i Hesabiyelerine Ait Meclis-i İdare Raporu, kurucu kadronun Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunmasını istedikleri bazı nitelikleri ortaya koymasından ilginç bir örnektir. Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsayan raporun 1926 yılında ibra edilmesi, rejim değişse bile devlette süreklilik ilkesinin benimsendiğini göstermektedir. Raporda banka hesaplarının ait oldukları yıllarda yürürlükte olan kanunlara göre incelendiği belirtilmektedir. Anılan kanunlar Osmanlı idaresince çıkarılmış olsalar bile savaş koşullarında dahi hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı kalınmıştır. Rapor idarenin şeffaf, hesap sorabilir ve hesap verebilir nitelikte olması gerektiğini göstermektedir.

Çalışmada önce Ziraat Bankasının 1924 yılına kadar olan kısa tarihçesi verildikten sonra 1926 yılında ibra edilen raporun içeriği tanıtılmıştır. İlave olarak raporlanan banka kâr rakamlarının bugün kaç lira değere karşılık geldiği hesaplanmıştır. Son olarak sunulan finansal tabloların bankanın durumunu tam doğrulukla yansıtmadığını sınınamak amacıyla 1336 ve 1337 yıllarına ait bilanço ve kâr/zarar hesaplarından yararlanarak bir Nakit Akış Analizi denemesi yapılmıştır.

2. ZİRAAT BANKASININ 1924 YILINA KADAR OLAN KISA TARİHÇESİ

Bankanın ilk nüvesi, 1861 yılında Niş valiliğine tayin edilen Mithat Paşa'nın Pirot (Şarköy) kasabasında 1863 yılında kurduğu Menafi Sandıkları teşkil eder (Ziraat Bankası,1964:96) .

Mithat paşa, hususi sermayenin zirai kredi alanına pek rağbet etmediğini ve rağbet ettiği takdirde de herkesçe bilinen sebepler ileri sürülerek yüksek ve murabaha derecesini bulan faiz istendiğini görmüş, bu büyük sorunun haledilebilmesi için en iyi çarenin bizzat

köylüler arasında vücuda getirilecek bir teşkil olduğuna kanaat getirmişti. İlk ikraz sandığı, paşanın belirlediği esaslar dairesinde 1863 yılının Kasım ayının sonlarına doğru faaliyete geçirilmiştir (Ziraat Bankası,1964:96).

“Tuna Vilayeti Namıyla Bu Kere Teşkil Olunan Dairenin İdare-i Umumiye ve Hususiyesine ve Tayin Olunacak Memurlarının Suver-i İntihablarıyla Vazife-i Daimesine Dair Nizamname" ile eski Niş, Vidin ve Silistre eyaletleri birleştirilerek kurulan Tuna Vilayeti (Takvim-i Vekayi,1281) valiliğine getirilen Mithat Paşa bu görevi sırasında da sandıkların vilayet dahilinde yayılmasını sağlamıştır. 10 Şevval 1281 (24 Şubat 1865) tarihli Tuna Gazetesinde sandıkların Rusçuk, eski Tuna, Niş, Şarköy ve Leskofça ile sair kazalarda kurulduğu yer almıştır (Ziraat Bankası,1964:97).

Sandıkların başarısı üzerine Osmanlı Hükümeti, Menafi Sandıklarını, kuruluş tarihinden yaklaşık dört yıl sonra 23 Rebiülevvel 1284 (25 Temmuz 1867) tarihinde çıkardığı "Memleket Sandıklarının Suret-i Tertibi ve Sermayesinin İdaresi ve Menafi ve Temettuatın Mahal-i Sarfı Hakkında Nizamname" (Düstur 1.Tertip Cilt 2:387-398) ile resmi bir statüye kavuşturmuştur.

1867 tarihli nizamnamenin "Memleket Sandıklarına İktiza İden Sermaye" başlıklı birinci maddesinin "*İşbu sermayenin tedariki için ahalinin mahsulat-ı arziyeleri fazlası olarak arttırub hazırlamış oldukları zahair-i mütenevvi' satıldıktan sonra hasıl olacak esmani her kaç guruş tutar ise kaza başlarında ittihaz olunan memleket sandıklarına konulub bu akçe ashabı olan köylünün malı ve sandıkda sermayesi olacaktır.*"(Düstur 1.Tertip Cilt 2:387) ifadesinden, anılan sandıkların bugünkü anlamda "banka" olmadığı, köylünün "imece" olarak oluşturdukları bir çeşit "kooperatif" şeklinde çalıştıklarını göstermektedir.

19 Zilhicce 1305 (27 Ağustos 1888) tarihinde çıkarılan "Ziraat Bankası Nizamnamesi" (Düstur 1.Tertip Cilt 6:136-142) ile Memleket Sandıkları Ziraat Bankasına dönüştürülmüştür. Nizamnamenin birinci maddesinde Menafi sandıkları yerine kaim olmak üzere bir Ziraat Bankası teşkil olunduğu ve menafi sandıklarının hukuk ve vezaifi işbu bankaya devredildiği yazılıdır. Bankanın merkezinin Dersaadette olacağı ve vilayet merkezleri ile ziraatçe önemi olan sancaklarda birer şubelerin açılacağı aynı maddede hüküm altına alınmıştır.

Nizamnamenin 3. maddesinde Ziraat Bankasının bir devlet bankası olduğu, "*Ziraat Bankası Hükümet-i Senniye'nin himayetinde ve Ticaret ve Nafia Nezaretinin taht-ı nezaretindedir.*" (Düstur 1.Tertip Cilt 6:136) düzenlemesi ile vurgulanmıştır. Nizamnamenin 16. maddesinde ise, bankanın idare meclisinin kimlerden oluşacağı belirtilmiştir. Buna göre, "*Bankanın idare meclisi müdürü umumi ve saniden ve Şurayı devlet ve Divanı Muhasebat azasından birer zat ile ticaret ve nafia nezaretinden müntehap bir ve Dersaadet ziraat ve ticaret odaları tarafından ikişer azadan ve Dersaadet ziraat müfettişi evvelinden ibaret olacak ve meclise Şurayı devletten tayin olunacak zat riyaset edecektir.*" (Düstur 1.Tertip Cilt 6:138)

Nizamnamede (madde 17) bankanın taşradaki şubelerinin de idare meclisleri tarafından yönetilmesi ilkesi benimsenmiştir. Buna göre, "*Bankanın taşrada bulunan şubeleri idare meclisi, şube müdürü ve ziraat müfettişi ile ticaret ve ziraat odaları ve daire-i belediye azasından müntehap ikişer zattan mürekkeb olacaktır. İşbu meclise ticaret ve ziraat odaları ile mahalli belediye meclisinden tayin olunacak azadan hükümeti mahalliyece intihap olunacak birisi riyaset edecektir.*" (Düstur 1.Tertip Cilt 6:138)

Ziraat Bankası Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar 1888 tarihli nizamname ile yönetilecektir. Savaş devam ederken bankanın geleceği de ihmal edilmez. Padişah Mehmed Reşad, Sadr-ı Azam Mehmed Said, Maliye Nazır Vekili Talat ve Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimi imzalarıyla 12 Mart 1332 (20 Mart 1916) tarihli Ziraat Bankası Kanunu

çıkartılır (Düstur 2.Tertip Cilt 8:880-889). Bu tarihten itibaren bankanın tüzükler ile idare edilmesinden vazgeçilerek, kanuni güvenceye kavuşturulması yoluna gidilmiştir.

Kanunun birinci maddesinde bankanın amacı, yönetim ve denetim esasları belirlenmiştir. Buna göre, "*Ziraat Bankası, zürrânın tehvin ihtiyacı ve ziraatin temin-i terkisi maksadıyla tesis edilmiştir. Mezkûr banka Ziraat Nezaretinin taht-ı nezaretinde olub bir meclis-i idare ve ziraat nazırının inhâ'sı ve meclis-i vükelanın kararıyla bâ-irade-i senniye nasb ve azil idilir bir müdir-i umumi tarafından idare olunur.*" (Düstur 2.Tertip Cilt 8:880)

Kanunun ikinci maddesinde bankaya verilen görevler altı fıkra halinde sıralanmıştır. "*Madde: 2 Ziraat Bankası atıyyûzîkr muamelat ile iştigal eder.*" Birinci fıkra ile banka, ziraatin geliştirilmesi amacıyla kişi ve kuruluşlara borç para verebilecektir. "*Evvela-Münhasıran zürââ ve ashab-ı araziye ve sanayi-i zürâa erbabına ve ziraat ve şâabatının terkisi maksadıyla teşkil iden şirketlere ashab-ı tevdiane akçe ikraz ve hesab-ı cari küşad ider ve Ziraat Bankası tahvilatı hamillerine dahi bu tahvilatın piyasadaki kıymetinin üç ribânı tecavüz itmek üzere akçe ikraz bu nisbet dairesinde hesab-ı cari küşad ider.*" İkinci fıkrada bankanın zirai şirketlere ortak olabileceği düzenlenmiştir. "*Saniyen- Banka meclis-i idaresince şayan-ı iftihar görülecek bu nev'i şirketlere bütün hisse senedleri kıymetinin yüzde 20'sini tecavüz itmek üzere yine meclisce vuzia olunacak kuyûd ve şurût tahtında müşareket eyler.*" Üçüncü fıkrada ihtiyaç duyulması halinde ziraat için gerekli alet ve edevatın banka tarafında satın alınacağı düzenlenmiştir. "*Salisen- Lede-l-hâce hayvanat ve tohumluk ve sair levazım-ı zirâiye celb ve tedarik iderek ismani ber-vech-i peşin veya takasit-i muayyene ile iştigal idilmek üzere bunları bîyâ eyler.*" Dördüncü fıkrada arazi satın alıp, çiftçiye satmak görevi bankaya verilmiştir. "*Rabian- Merkez meclis idaresinin kararı ve hükümetin izni ile arazi iştira ve teferrûğ ve icabında imar ve taksim ider ve bedelini mukassetan istifâ itmek üzere ahaliye bîyâ ve ferağ eyler.*" Beşinci fıkrada bankanın vadeli ya da vadesiz olarak mevduat kabul edeceği düzenlenmiştir. "*Vade-i muayyene ile veya hesab-ı cari suretiyle tevdî olunan nûkudu kabul eyler.*" Son fıkrada ise bankanın gelir karşılığında para havalesi yapacağı düzenlenmiştir. "*İcaret mukabilinde nakl-i nûkud muamelesi icra eyler.*" (Düstur 2.Tertip Cilt 8:881)

Kanunun 15, 17 ve 21'nci maddelerinde banka şubelerinin nerelerde açılacağı ve idare meclislerinin ne şekilde ve kimlerden oluşacağı düzenlenmiştir. 15'nci maddeye göre *Bankanın merkez idaresi dersaadette olub ahval-i ziraiye ve iktisadiyenin istilzam itdiği mahallerde birer şubesi veyahud sandığı bulunacaktır.* (Düstur 2.Tertip Cilt 8:884) 17'nci maddeye göre *İdare meclisi bankanın müdir-i umumisi ile müdir-i umumi muavininden, Şura-i Devlet ve Divan-ı Muhasebatve Ticaret ve Ziraat Odası azasından devair-i ve mecalis ve hayat-ı aidiyelerince müntehab birer ve Maliye Nezaretiyle Ziraat İdare-i Umumiyesi erkan-ı memurininin nezaretlerce tayin olunacak birer zatdan ve bu suretle teşkil idecek hey'et tarafından rey-i hafî ile umur-ı maliye ve iktisadiyede sahib-i vukuf ve mümarese olmak şartıyla haricden intihab idilecek üç zatdan ki cem'an on azadan teşkil ider.*" (Düstur 2.Tertip Cilt 8:884) 21'nci maddeye göre "*Şube ve sandıkların umur ve muamelatı müdir yahud memurlar tarafından idare olunub kıdem itibarıyla her sene biri tebdil idilmek üzere üç sene müddetle mahallî meclis-i idare ve belediyesinin bi'l ictima erbab-ı ziraat veya ticaretden evsaf-ı lazımiyeye haiz bulunmak suretiyle rey-i hafî ile intihab idecekleri üç zatdan ve mahallin en büyük ziraat memurlarıyla banka müdir veyahud memurundan mürekkeb olmak üzere her şube yahud sandığın birer meclis-i idaresi bulunur işbu meclise aza-i müntehabeden hükümet-i mahalliyeye tayin olunacak biri riyaset ider....*" (Düstur 2.Tertip Cilt 8:886)

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra ülkenin ekonomik gelişmesinin nasıl sağlanacağı konusuna eğilen dönemin devlet adamları, Osmanlı Devletinden kalan bir kurum olan Ziraat Bankasının geleceğini ihmal etmemişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sadece 145 gün sonra çıkarılan 23 Mart 1340 tarih ve 444 sayılı Ziraat Bankası 1340 (1924) Senesi Bütçe Kanunu (Resmi Ceride 05/04/1340 sayı168), bankanın yapısında atılan/atılacak temel değişikliklerin habercisi niteliğindedir.

444 sayılı Kanun bankanın teşkilat kanunu olmayıp, idaresini geçici olarak düzenleyen bir kanundur. Zira kanununun 17'inci maddesinde yer alan "*Ziraat Bankası şimdiye kadar kanunen veya teamülen haiz olduğu hukuk ve imtiyazatdan müstefid olunacağı gibi banka kanununun kabul ve tasdikine kadar memurini hakkında dahi devlet memurini hakkındaki ahkam ve muamelat caridir.*" hükmünden ileride sadece bankaya ilişkin olarak ayrı bir kanun çıkarılacağı anlaşılmaktadır.

444 sayılı bütçe kanunu, Cumhuriyet yönetiminin bankaya verdiği önemi gösteren bir metindir. Kanununun 1'inci maddesinde bankanın 1340 yılı geliri 2.170.000 lira olarak tahmin edilmiş, "maaşat ve mesarif" olarak, 2'nci madde ile bütçeye 1.318.244 lira ödenek konmuştur. Bu rakam Ziraat Vekaletinin 1340 yılı gerçekleşen harcama tutarı olan 3.828.055 lira (Bumko, 21.04.2016) ile karşılaştırıldığında, hükümetin verdiği önem belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, kanunun yukarıdaki 17'nci maddesinde bankanın şimdiye kadar sahip olduğu imtiyazdan yararlandırılmaya devam edeceğinin belirtilmesi, Osmanlı Bankasının karşısında yerli sermayeli Ziraat Bankasının desteklenmek istendiğinin göstergesidir.

Ziraat Bankası 1340 Senesi Bütçe Kanunu'nun 5. maddesi ile bankanın temel işlevi açıklanmış ve bu işlevi bir anonim şirket statüsünde sürdürmesi kararlaştırılmıştır. "*Ziraat Bankası, ziraat ihtiyacını tehvin, ziraatın ve iktisad-ı zirâiyenin inkişâf ve terakkisini temin maksadıyla müesses ve sermayesi eshama münkasım bir anonim şirkettir.*"

Kanununun 6'ncı maddesinde "*Ziraat Bankası, heyet-i umumiyesinin murakebesi altında bir meclis-i idare ve meclis-i idareye karşı mesul bir müdir-i umumi tarafından idare olunur.*" denilerek bankanın idare yapısı bir anonim şirketin idare şekline göre oluşturulmuştur.

Bankanın temel görevini belirleyen kanununun 7'nci maddesi "*Ziraat Bankası erbab-ı ziraate ayrı ayrı veyahud kefalet-i müteselsile veya sair taahhüdât-ı hukukiye ile birbirine merbut bulunan Zürrââ müctemian akçe ikraz ider. İşbu ikrazat teminatlı veya teminatsız olabileceği gibi hesab-ı cari suretiyle vadeli veya vadesiz dahi olabilir. Banka kendi veya âher-i hesabına ziraat mahsulatını, ziraate müteallik mevâdd-ı iştira ve fûrûht ve yine ayın suretiyle arazi icar ve imar ve ferağ eyler. Banka sanayi-i ziraaiyye ile müştagil olan veya sair maksad-ı ziraaiye ile teşkil iden şirketlere meclisce vuzua olunacak ahval dairesinde müşareket idebileceği gibi işbu şirketlere yine meclis kararıyla lüzûmu kadar akçe ikraz veya sûr-ı sâire ile muavenet ider.*" şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre banka, çiftçilere ayrı ayrı veya topluca teminatlı ya da teminatsız kredi vermeye, zirai ürünleri ve tarla alım-satımı ve tarım sanayinde faaliyet gösteren şirketlere ortak olmak ya da her türlü yardımı yapmakla görevlendirilmiştir. Kanununun 8'inci maddesinde, bankanın yapacağı diğer işlerin idare meclisince belirleneceği "*Banka işbu vezif esasında maada meclis-i idarenin kararıyla menafie ve maksad-ı teşkiline muvafık herhangi bir banka muamelesini de ifa idebilir.*" hükmü ile kararlaştırılmıştır.

Kanununun 19'uncu maddesi ile Birinci Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan 12 Mart 1332 (20 Mart 1916) tarihli Ziraat Bankası Kanununun 444 sayılı kanuna aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

3. İDARE MECLİSİ RAPORU

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) Osmanlıca Risaleler Veritabanında "R158405.pdf" adıyla kayıtlı bulunan Ziraat Bankasının 1335 ila 1339 Sene-i Hesabiyelerine Ait Meclis-i İdare Raporu, 27/09/1926 tarihinde Hesap Müfettişleri olan Büyük Millet Meclisi Muvazene-i Maliye Encümeni Başkâtibi Nuri Bey ile Başkâtip Refiki Hamdi Bey tarafından tamamlanmış, sonradan Cumhuriyet Gazetesi adını alacak olan Ankara Yenigün Matbaasında bastırılıp bankanın Heyet-i Umumiyesine sunulmuştur. Rapor, Kurtuluş Savaşı yılları olan 1919-1923 dönemine ait olup, bankanın bilanço ve kâr-zarar hesaplarını yıllar itibarı ile ayrı ayrı ihtiva etmektedir. Mali tabloların altında bankanın Muhasebe Müdürü Nihad Bey ile Kontrol Müdürü Zühtü Bey'in imzaları bulunmaktadır.

Raporun giriş kısmından, Ziraat Bankasının 1335 (1919), 1336 (1920), 1337 (1921), 1338 (1922) ve 1339 (1923) yıllarına ait bilanço ve kar zarar hesaplarının işgal ve harp nedeniyle zamanında kapatılmadığı, dolayısıyla hesapların ibra işleminin 1926 yılına kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum raporda şöyle ifade edilmektedir: "(hesaplar) 19 Mart 340 tarihli kanun mucibince bankamızın anonim şirket şekline inkılâbından mukaddem senelere aid olup, Ziraat Vekalet-i Celilesinin taht-ı nezaretinde ifa-i vazife eden meclis-i idarece tedkik ve vekalet-i müşanünileyhce tasdiki icab iden işbu hesabat, işgal ve harb dolayısıyla seneleri zarfında intac edilemeyerek tedkiki zaman-ı idare-i acizanemize intikal etmiş olmayla tasdiki keyfiyeti heyet-i muhtereminize arzı mecburiyeti hasıl olmuştur."

Raporda, bankanın 1335 (1919) ve 1338 (1923) senelerinde kâr ettiği, savaş yıllarına tekabül eden diğer senelerde ise faaliyetlerini zararlarla kapattığı görülmektedir.

Kâr rakamları bankanın genel kuruluna aşağıdaki şekilde raporlanmıştır:

	lira	guruş	santim
1335 sene-i maliyesi muamelatı	82.066	75	0875
1339 sene-i maliyesi muamelatı	313.097	62	2225
Temettüâ-i safî ile kapanan ki mezkûr iki sene muamelatı cem'an	395.164	37	3100

Zarar rakamlarının raporlanması ise şöyledir:

	lira	guruş	santim
1336 sene-i maliyesi muamelatı	52.971	39	98,75
1337 sene-i maliyesi muamelatı	15.385	42	65,00
1338 sene-i maliyesi muamelatı	38.714	33	80,00
	107.071	16	43,75

Genel kurula kar ve zarar rakamlarının sunulmasından sonra raporda, 1335 ve 1339 senelerine ait kârın dağıtımını aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

	lira	guruş	santim
Temettüâ-i safinin %75'i olup sermayeye zammı icab iden	296.373	27	
Temettüâ-i safinin %15'i olup ihtiyat akçesi olarak tefriki lazım gelen	59.274	66	31
Temettüâ-i safinin %10'i olup merkez ve taşra meclis-i idaresiyle memurun ve müstahdemine tevzii icab iden	39.516	44	
	395.164	37	31

Banka çalışanlarına, dağıtılması teklif edilen meblağın verilmesinin ilgili yıllarda yürürlükte olan mevzuata göre bir zorunluluk olduğu "*Temettuâ-i safinin %10'u olarak meclis-i idare memurun ve müstahdemine tevzi icab iden bervece-i bâlâ 39.516 lira 44 guruş temettuat tâlik ittidiği senelerde mer'i olan nizamname-i esasi ahkâmuna tevfiikaen bervece-i zir tevzi icab itmektedir*" sözleriyle açıklandıktan sonra anılan tutarın nasıl dağıtılacağı verilmiştir.

	lira	guruş
Yüzde 7 hesabiyle merkez meclis-i idaresine	2.766	15
Yüzde 1 hesabiyle merkez memurun ve müstahdemine	4.346	80
Yüzde 40 hesabiyle taşra meclis-i idaresine	11.854	93
Yüzde 50 hesabiyle taşra memurun ve müstahdemine	19.758	23
Yüzde 2 hesabiyle memurin teshilat ve muavenet sandığına	790	33
	39.516	44

İdare meclisi, raporda, teklif edilen bu dağıtımın yapılabilmesi için şu sözler ile genel kuruldan yetki istemektedir: "*Sureti maruza-i vechle tevziat icrası hey'et-i muhteremenizce mazhar-ı tasvib olduğu takdirde meclis-i idareye mezuniyet itâ buyurulmasını istirham ideriz.*"

4. ZİRAAT BANKASI KÂR TUTARININ BUGÜNKÜ DEĞERİ

1926 yılında banka genel kuruluna sunulan raporda, bilançolarda yer alan rakamların hangi para cinsinden düzenlendiği, bir başka ifade ile para birimi olarak gösterilen "lira"nın "altın" lirayı mı yoksa "kağıt" lirayı mı ifade ettiği konusunda herhangi bilgi yer almamaktadır.

1. Dünya Savaşı'nın finansmanının Osmanlı yöneticilerini zorladığı, zaten karışık bir para sistemine sahip olan devletin gelir kaynaklarının yetersizliği nedeniyle evrak-ı nakdiye adı verilen kağıt paralarla savaşın finansmanını sağladığı konu ile ilgili literatürde yer alan bir gerçektir. Dünya savaşı yılları içinde Ziraat Bankası, halkı tasarrufa teşvik amacıyla kağıt parası olanların bankada vadeli mevduat açmaları halinde altı ay için yüz kuruşa bir buçuk kuruş ve bir sene ya da daha fazla vadeli açılacak hesaplara yüz kuruşa iki buçuk kuruş faiz alabilecekleri yönünde ilanlar vermiştir (Toprak,1995:41). Sonuç olarak raporda yer alan bilançoların kağıt lira üzerinden düzenlendiğini varsaymak yanlış olmayacaktır.

Bankanın kâr rakamlarının Şubat 2016 itibariyle değerlerinin hesaplanmasında şu şekilde bir yol izlenmiştir: Pamuk'un ilgili döneme ilişkin verdiği geçmiş yıllara ait bir liranın 1998 yılı sonunda TL olarak değerleri (Pamuk,2000:32) bankanın kâr tutarları ile çarpılarak bunların 1998 yıl sonu değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra TÜİK'in Tüketici Fiyat Genel Endeksinden yararlanılarak hesaplanan deflatör yardımıyla kâr tutarlarının 1998 yıl sonu değerleri Şubat 2016 sonu değerine getirilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Ziraat Bankasının 1335 ve 1339 Yıllarına Ait Kâr Tutarlarının Bugünkü Değerleri Toplamı

Yıl	Kâr Tutarı (Lira)	Geçmiş Yıllara ait Bir Liranın 1998 Yılı Sonunda TL Olarak Değeri	Kâr Tutarlarının 1998 Yılı Sonundaki Değeri	TÜFE Deflatörü ¹	Kâr Tutarlarının 2016 Yılı Şubat Sonundaki Değeri (TÜFE'ye göre)
1335 (1919)	82.066,75	1.336.295,00	109.665.387.691,25	17,114	1.876.813.444.948,05
1339 (1923)	313.097,62	1.528.179,00	478.469.207.833,98	17,114	8.188.522.022.870,73
Toplam	395.164,37		588.134.595.525,23		10.065.335.467.818,78
1 Ocak 2005 tarihinden itibaren liradan altı sıfır atıldığından					10.065.335,47

Bankanın 1919 ve 1923 yıllarında elde ettiği kâr tutarları toplamı, 2015 yılı faaliyet raporunda sunulan 5.162.470.000 lira tutarındaki kâr rakamı ile karşılaştırıldığında oldukça mütevazı kalmaktadır.

5. BANKA BİLANÇOLARI ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME VE NAKİT AKIŞ TABLOSU DÜZENLEME ÇALIŞMASI

Raporun sonraki bölümünde bilanço ve kâr-zarar hesaplarının takdimi yer almaktadır². Finansal tabloların takdim yazısı olarak her sene için ayrı ayrı olmak üzere aynı sayfada birbirini takip edecek şekilde, hesap müfettişi olarak atanan Büyük Millet Meclisi Muvazene-i Maliye Encümeni Başkanlığı Nuri ve Başkanlık Refiki Hamdi Beylerin imzalarıyla "*Ziraat bankasının .....³ senesi bilançosunda muharrer erkamın mizan ve defter-i kebir-i umumi ve defter-i sairede muharrer hesabata muvafik olduğu görüldü. Mezkûr bilançonun tasdik buyurulmasını rica ederiz.*" ifadesi bulunmaktadır. Bu takdim yazıları 27/9/1926 tarihini taşımaktadır.

Raporda yer alan bilançoların kalemlerinde gözlenen dramatik değişiklikleri anlamlandırabilmek için bankanın Millî Mücadele Döneminde geçirdiği evrelere kısaca değinmek faydalı olacaktır. 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM kurulunca hükümet Anadolu'da mali kaynak oluşturan bütün kurumlara vaziyet etme kararı aldığından, Ziraat Bankası taşra teşkilatı için bir merkez oluşturulur (Akın,2001:50). Bu karar doğrultusunda TBMM nüfuzu altındaki topraklarda bulunan şube ve sandıkların idaresi görevi Ziraat Bankası Ankara Şubesine verilir (Doğru,2007:276) ve banka fiilen ikiye bölünmüş olur.

Dersaadet'teki genel müdürlüğün işgal altındaki topraklarda bulunan şube ve sandıklar üzerindeki yönetim ve denetim yetkisi kâğıt üzerinde kalmasına rağmen bankanın, bu yerlerde serbestçe çalışabileceği hatta yabancı bankalarla rekabete girebileceği İstanbul'daki yetkililerce düşünülmektedir. 30 Receb 1338 (20 Nisan 1920) tarihli bir belgede, Yunanlıların işgal ettiği Osmanlı topraklarında Yunan Millî Bankasının şubelerini açmak istemesi üzerinde bu bölgelerdeki Ziraat Bankası sermayesinin artırılması gerektiğinin Sadarete bildirildiği yazmaktadır (BOA, DH.EUM.AYŞ, 38/ 60, 13/B/1338). Ancak iki yıl sonra 12 Şaban 1340 (10 Nisan 1922) tarihli bir başka belgede ise muhtaç çiftçilere yardım etmek Ziraat Bankasının vazifesi ise de Yunan işgal mıntıkası dahilinde bulunan mahallerdeki şube ve sandıklarda bulunan para Yunan maliye kontrol memurları tarafından İzmir'e sevk edilmesi nedeniyle bankanın çiftçilere kredi açmasının mümkün olmadığı yazılıdır (BOA, DH.İ.U.M,

1 TÜİK (1994=100) bazlı Tüketici Fiyat Genel Endeksinin 1998 Aralık sonu değerini 1455,40 ve 2016 Temmuz sonu değerini ise 24607,90 olarak vermektedir. Dolayısıyla TÜFE deflatörü olarak (24907,90/1455,40 = 17,114) değeri kullanılmıştır.

2 Ziraat Bankasının 1335-1339 yıllarına ait Bilanço ve Kâr-Zarar hesapları makalenin sonunda ek olarak verilmiştir.

3 Raporda ilgili sene(ler) yazmaktadır.

19/1, 12/Ş/1340). İşgal makamlarının, nüfuzu altındaki yerlerdeki şube ve sandıklarına el koymaları nedeniyle banka üçe bölünmüş olur.

1926 yılında banka genel kuruluna sunulan raporda Millî Mücadele yıllarında banka yönetiminin geçirdiği aşamalar hakkında herhangi bir bilgi verilmemesine rağmen bilançolar incelendiğinde, 1336 (1920) yılında önceki yıla nazaran bankanın itibari sermayesinde ve mevduatında görülen sırasıyla 1.730.912 lira ve 707.743 lira tutarındaki azalmalar, 1335 yılına ait bilançonun mütareke döneminde Osmanlı topraklarında bulunan tüm şube ve sandıkları, 1336 ve 1337 yılına ait bilançoların ise TBMM nüfuzu altındaki topraklarda bulunan şube ve sandıkları kapsadıkları anlaşılmaktadır. 1338 (1922) yılı Millî Mücadelenin kazanıldığı yıl olup, işgal altından kurtarılan yerlerdeki banka ve sandıkların Ankara'daki Genel Müdürlük yönetimine geçtiği, bilançoda görülen itibari sermaye ve mevduatta önceki yıla göre önemli artışlardan belli olmaktadır. 1339 (1923) yılı ise bankanın tekrar tek yönetim altında birleştirildiği yıldır.

Nakit akış tablosu, temel olarak işletmenin nakit kaynaklarını ve bu kaynakların nasıl kullanıldığı bilgisini sunan tablodur (Karğın ve Aktaş,2011:1). Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre hazırlanan nakit akış tablosunda, nakit akışları hangi faaliyetlerle ilgili olduğuna bakılmadan, dönem içi nakit girişleri ve dönem içi nakit çıkışları şeklinde düzenlenmektedir. Buna göre nakit akış tablosunun yapısı aşağıdaki gibidir (Karğın ve Aktaş,2011:4):

(+) Dönem başı Nakit Mevcudu	XXX
(+) Dönem içi Nakit Girişleri	XXX
(-) Dönem içi Nakit Çıkışları	<u>(XXX)</u>
Dönem sonu Nakit Mevcudu	XXX

Nakit Akış Tablosu'nun yapısı dikkate alındığında, dönem içindeki işlemler zincirindeki bir kopukluk dönem sonu nakit mevcuduna ulaşılmasını olanaksız hale getirir. Diğer bir ifade ile Nakit Akış Tablosu, birbirini takip eden iki döneme ait finansal tabloların sıhhatini ölçen bir niteliğe sahiptir.

Çalışmada, bankanın 1336 ile 1337 yıllar bilançolarından yararlanarak nakit akış tablosu oluşturulma denemesi yapılırken, 1926 yılında genel kurula sunulan raporda bilanço kalemlerini açıklayan herhangi bir dipnot bulunmadığından bazı varsayımların yapılması kaçınılmaz olmuştur. İlk olarak, bankanın İSAM Osmanlıca Risaleler Veri Tabanında RE15650.pdf adıyla kayıtlı bulunan 1908 yılı faaliyet raporundaki "*Menafî hisse ianesi olarak tahakkuk iden*" ifadesinden hareketle sermaye hesabının tahakkuk esasına göre çalıştırıldığı, bir başka ifade ile tahakkuk eden menafî hissesi için borç kaydı yapılarak sermaye hesabının alacaklandırıldığı; tahsilat yapıldığı zaman kasa hesabına borç kaydı düşülerek menafî hisse bakayası hesabının alacaklandırıldığı varsayılmıştır. Bu varsayım altında 1337 yılı içindeki nakdi sermaye artışı Tablo 2'de gösterildiği gibi, itibari sermaye artışı ile menafî hisse bakayası artışı arasındaki fark kadar olacaktır.

Tablo 2: Ziraat Bankasının 1337 yılı Nakdi Sermaye Artışı

	1336	1337	Artış
Sermaye	11.482.584	12.249.507	766.923
Hisse-i Menafîi Bakayası	1.182.164	1.613.919	431.755
Nakdi Sermaye Artışı			335.168

İkinci olarak, bankanın çiftçiyi desteklemek üzere satın alarak alış bedeli üzerinden yine çiftçiye sattığı "Zahire-i Ayniyye" ile "Alet ve Levazım-ı Ziraiyye" işlemlerinin tamamının, dönemin koşullarının dikkate alınmasıyla, vadeli yapıldığı varsayılmıştır. Bu varsayım altında bu hesaplardaki artış ve azalışlar nakit hareketi doğurmayacak, borç ve alacak hesaplarını etkileyecektir.

Üçüncü olarak kâr-zarar cetvelinde yer alan "İkrazattan Gayri Matlûbat Faizleri" hesabının bir tahakkuk hesabı olduğu, tahsilat yapıldıkça nakit hareketi yarattığı varsayılmıştır. Bu varsayım altında anılan hesaptan 1337 yılında nakden tahsil edilen faiz tutarı 40.772 liradır.

Dördüncü olarak İhtiyat akçesi hesabında dengesizlikler gözlenmektedir. Bunlar Tablo 3'de açıklanmıştır.

Tablo 3: Ziraat Bankası İhtiyat Akçesi Hesabı Dengesizlikleri

	1335	1336	1337	1338
Bilançolarda Raporlanan İhtiyat Akçesi	187.454	196.762	151.002	135.617
1335 yılı Karından İlave	12.310			
1336 yılı Zararı		-52.971		
1337 yılı Zararı			-15.385	
1338 Yılı Zararı				-38.714
Toplam	199.764	143.791	135.617	96.903
Noksan Gösterilen		-3.002		
Fazla Gösterilen			7.211	4.209
Olması Gereken İhtiyat Akçesi		146.793	131.408	92.694

1926 yılında genel kurula sunulan raporda kâr dağıtımının yapılması ve zararların ihtiyat akçesinden indirilmesi konularında genel kuruldun onay istenmekte ise de bu işlemler fiilen bilançolara yansıtılmışlardır. Örneğin 1337 yılı bilançosunda görülen 151.002 lira tutarında ihtiyat akçesinden o yıl elde edilen zarar tutarı olan 15.385 liranın indirilmesiyle 1338 yılında raporlanan ihtiyat akçesi tutarına ulaşılmaktadır.

Rapora göre 1335 yılı kârı olan 82.066 liranın %15'inin ihtiyat akçesine ilave edilmesi öngörülmüştür. 12.310 lira olan bu tutarın 1335 yılı ihtiyat akçesi tutarı olan 187.454 liraya ilavesi ile 199.764 liraya ulaşılmaktadır. Bu rakamın 1336 yılı bilançosunda ihtiyat akçesi olarak görülmesi gerekirken, banka yönetimi tarafından raporlanan tutar 196.762 lira olup ihtiyat akçesi 3.002 lira noksan gösterilmiştir. Elde edilen zararlar da dikkate alındığında 1337 yıl sonu itibarıyla ihtiyat akçesi hesabı kümülatif olarak 4.209 lira fazla gösterilmiştir. Nitekim bu fazla gösterim 1338 yılında da devam etmektedir. Anılan fazlalığın kasa hesabına yansdığı varsayılmıştır.

1337 yılı bilanço kalemlerinde 1336 yılına göre artış ve azalışların nakit hareketi doğurduğu (Zahire-i Ayniyye ile Alet ve Levazım-ı Ziraiyye hesapları hariç) 1337 yılı kâr-zarar hesabındaki gelirler ile kârların (İkrazattan Gayri Matlûbat Faizleri hariç) nakden tahsil edildiği, giderler ve zararların ise nakden ödendiği varsayılmıştır.

Bankanın, yukarıdaki varsayımlar çerçevesinde oluşturulan 1337 Hesap Dönemine ilişkin Nakit Akış Tablosu Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Ziraat Bankası 1337 Hesap Dönemi Nakit Akış Tablosu

	lira		lira
1336 yıl sonu Nakit Mevcudu (kasa+Banka)	2.473.639	Nakit Çıkışları	
Nakit Girişleri		Maaşat Nedeniyle Nakit Çıkışı	312.974
Dönem İçinde İkrasattan Tahsil Olunan Faizler	172.878	Mesarif-i Umumiye Nedeniyle Nakit Çıkışı	57.906
İkrasatın Gayri Matlûbat Faizlerinden Tahsilat	40.772	Tevdiat Faizlerine Ödenen	354
Vilayat Varidatından Banka Aidatından Tahsilat	32.954	Dönem İçindeki Muhtelif Zararlar	32.299
Komisyon Tahsilatı	1.257	Bakiye Zarar	15.385
Nakl-i Nükud İcraatından Tahsilat	80.615	Tevdiat Azalışı Nedeniyle Nakit Çıkışı	1.477
Dönem İçinde Elde Edilen Muhtelif Kârlar	99.604	Banka Memurlarına Borç Ödemesi	9.191
Nakdi Sermaye Artışı	335.128	İdare ve Şâabat Beynindeki Muamelattan Borç Ödemesi	141.637
İdare-i Hususiye-i Vilayat Hesab-ı Carisinden Borç Artışı	140.020	Emval-i Gayrimenkule ile Vukubulan İkrasat Nedeniyle Nakit Çıkışı	413.560
Devâir-i Müessessatdan Matlûbat Tahsilatı	40.827	Diğer Muhtelif İkrasat Nedeniyle Nakit Çıkışı	97.458
Mesarif-i Muhakemedan Matlûbat Tahsilatı	680	Hazine-i Maliyeden Matlûbat Nedeniyle Nakit Çıkışı	58.828
Matlûbat-ı Muhtelifiyeden Tahsilat	60.296	Gayrimenkul ve Demirbaş Eşya Satışından Elde Edilen Nakit	814
Esham ve Tahvilatı Muhtelif Satışından Elde Edilen Nakit	990	Fazla Gösterilen İhtiyat Akçesi	4.209
Dönem içi Nakit Girişleri Toplamı	1.006.021	Dönem içi Nakit Çıkışları Toplamı	1.146.092
Toplam Nakit Mevcudu	3.479.660	1337 Yılı Nakit Mevcudu (Kasa+Banka)	2.333.568

Tabloda bankanın 1337 döneminde 1.006.021 lira tutarında nakit girişi sağladığı, 2.473.639 lira tutarındaki dönem başı kasa mevcudu ile birlikte dönem içinde toplam 3.479.660 lira tutarında nakit mevcudu elde ettiği görülmektedir. Bu mevcudun 1.146.092 lira tutarındaki bölümü dönem içinde harcanmış ve 1337 hesap dönemi sonundaki nakit mevcudu 2.333.568 lira olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1926 yılında genel kurula sunulan raporda, bankanın 1337 dönem sonu nakit mevcudu 2.333.989 lira olarak belirtilmiştir. Bir başka ifade ile bankanın kasasında nakit hareketi yaratan herhangi bir işleme dayanmayan 421 lira tutarında bir fazlalık mevcuttur.

6. SONUÇ

Ankara Hükümeti, Anadolu'da nüfuzu atında bulunan topraklardaki mali kaynak oluşturan bütün kurumlara vaziyet etme kararı aldığı denetiminde bulunan mahallerdeki Ziraat Bankasının tüm şube ve sandıklarının varlıkları ve yükümlülüklerini tespit ederek bankanın varlığını kuracağı ayrı bir idari yapı altında sürdürebilirdi. Misak-ı Millî sınırları içinde kalan bütün topraklarda hükümler hakkı olduğunu savunan bir hükümet için bu yol, bir anlamda İstanbul hükümetlerinin hükümler haklarını tanıma anlamına geleceğinden tercih edilmemiştir. Bunun yerine 1335 (1919) yılından itibaren bankanın bir bütün olarak Ankara Hükümeti idaresine geçtiği kabul edilerek muhasebe sistemi devam ettirilmiştir. Yukarıda düzenlenen nakit akış tablosu, savaş koşullarının banka üzerinde yarattığı tahribatın, raporun sunulduğu 1926 yılına kadar tespit edilip ilgili oldukları yıl bilançolarına yansıtıldığını göstermektedir. Cumhuriyet yönetimince başlatılan "hasar tespit çalışmaları" da buna işaret etmektedir. Bu çalışmalar sadece Millî Mücadele yıllarını değil, 1. Dünya Savaşı yıllarını da kapsamaktadır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivindeki belgelerden anlaşıldığına göre Trabzon'un Rize sancağı Ziraat Bankası sandığında mevcut demirbaş eşyanın savaşta yağma edilmesinden dolayı bedeli olan 3.706 kuruş 37 para (BCA, Fon Kodu:30.18.1.1, Yer

No:8.45.20, Dosya:254-40, Sayı:137, 09/01/1924); Erzurum'un Kiğı ilçesi Ziraat Bankası sandığında mevcut iken savaşta yok olan 3.467 kuruş 25 para (BCA, Fon Kodu:30.18.1.1, Yer No:8.45.19, Dosya:254-39, Sayı:136, 09/01/1924); Erzurum'un Tortum, Hınıs ve Tercan ilçeleri Ziraat Bankası Sandıklarında mevcut eşyanın istila sırasında zayi olması dolayısıyla bedeli olan 399 kuruş 34 para (BCA, Fon Kodu:30.18.1.1, Yer No:8.45.5., Dosya:254-37, Sayı:122, 09/01/1924); Trabzon'un Şiran ilçesi Ziraat Bankası sandığında mevcut demirbaş eşyanın istila esnasında kaybolması nedeniyle (BCA, Fon Kodu:30.18.1.1, Yer No:8.45.6, Dosya:254-38, Sayı:123, 09/01/1924); Bitlis'in Ahlat ilçesi Ziraat Bankası sandığındaki düşman istilası sırasında kaybolan eşya (BCA, Fon Kodu:30.18.1.1, Yer No:9.16.8, Dosya:254-43, Sayı:331, 09/03/1924) kayıtlardan silinmiştir. Diğer yandan Yunan işgali altındaki yerlerde bulunan şubelerde bazı suiistimaller olduğu ortaya çıkarılmıştır (Akın,2001:54). Millî Mücadele yılları içinde banka kaynaklarından 9 milyon altın liranın İstanbul hükümetlerince kullanıldığı, mütarekeden sonra 62 taşra şubesinde biriken paranın İstanbul'a gönderilmesinin istendiği de anlaşılır (Akın,2001:51). Dolayısıyla, ilk yolun tercih edilmesi halinde "hasar tespit çalışmalarının" bir anlamının olmayacağı ve suiistimal yapan kişilerde de hesap sorulamayacağı aşikardır.

Arşiv belgeleri, Cumhuriyet yönetiminin, savaş koşullarının bankanın varlıkları üzerinde yarattığı tahribatın tespiti konusunda gerekli hassasiyeti gösterdiğini kanıtlamaktadır. Buna rağmen hasar tespit çalışmalarının yüzde yüz doğrulukla yapılabildiğine kuşku ile yaklaşmak gerekir. Bankanın kasasında bulunan 421 lira tutarındaki fazlalık bu kuşkuyu doğrular niteliktedir. Sonuç olarak raporda yer alan bilançoların bankanın gerçek durumunu tam bir doğrulukla yansıtmadığı, mevcut koşullar altında elde edilebilen bilgiler doğrultusunda bankanın durumunu olabildiğince doğru yansıtan tablolar oldukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKIN, R.,: Milli Mücadele Yıllarında Ziraat Bankası Yönetimi, *Tarih ve Toplum*, Aralık 2001, Sayı 216.

DOĞRU, C., Milli Mücadele Döneminde Ekonomiye Verilen Önem: İktisat Vekâletinin Kurulması (1920-1922), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3, 2007.

KARĞIN,M., AKTAŞ,R., Türkiye Muhasebe Standartlarına göre Raporlanmış Nakit Akış Tablosu ve Analizi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim 2011,Sayı 52.

PAMUK, Ş., Aralık 2000, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Ücretler 1469-1998*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın no: 2397, Ankara, ISBN:975-19-2595-9

TOPRAK, Z., Ekim 1995, *İttihat Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ISBN:975-333-034-0

Yüz Yıllık Teşkilatlı Zirai Kredi (1863-1963), T.C.Ziraat Bankası Yayınları,1964.

<http://www.bumko.gov.tr/TR,4461/butce-gider-gelir-gerceklesmeleri-1324-2012.html> Erişim Tarihi 21.04.2016

İSAM Osmanlıca Risaleler Veri Tabanı Kaynakları

Ziraat Bankası 1335 ila 1339 sene-i Hesabiyelerine aid Heyet-i Umumiyyeye Takdim Kılınan Meclis-i İdare Raporu Ankara : Yenigün Matbaası, 1926

Ziraat Bankası 1324 senesi Hesab-ı Kat'î Hûlasası, Dersaadet : Matbaa-i Osmaniye, 1326.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA, DHEUM.AYŞ, Dosya No: 38, Gömlek No: 60, 13/B/1338

BOA, DH.İ.UM, Dosya No:19, Gömlek No:1, 12/Ş/1340

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

BCA, Fon Kodu:30..18.1.1, Yer No:8.45..20., Dosya:254-40, Sayı:137, 09/01/1924

BCA, Fon Kodu:30..18.1.1, Yer No:8.45..19., Dosya:254-39, Sayı:136, 09/01/1924

BCA, Fon Kodu:30..18.1.1, Yer No:8.45.. 5., Dosya:254-37, Sayı:122, 09/01/1924

BCA, Fon Kodu:30..18.1.1, Yer No:8.45.. 6., Dosya:254-38, Sayı:123, 09/01/1924

BCA, Fon Kodu:30..18.1.1, Yer No:9.16.. 8., Dosya:254-43, Sayı:331, 09/03/1924

Kanunlar

Tuna Vilayeti Namıyla Bu Kere Teşkil Olunan Dairenin İdare-i Umumiye ve Hususiyesine ve Tayin Olunacak Memurlarının Suver-i İntihablarıyla Vazife-i Dairesine Dair Nizamname, Takvim-i Vekayi, 7 Cemaziye'ı-ahir 1281, def'â 773

Memleket Sandıklarının Suret-i Tertibi ve Sermayesinin İdaresi ve Menafi ve Temettuatın Mahalline Sarfı Hakkında Nizamname, 23 Rebiülevvel 1284, Düstur 1.Tertib Cilt 2, s.387-398.

Ziraat Bankası Nizamnamesi, 19 Zilhicce 1305, Düstur 1.Tertib Cilt 6, s.136-142.

Ziraat Bankası Kanunu, 12 Mart 1332, Düstur 2.Tertib Cilt 8, s.880-889.

444 sayılı Ziraat Bankası 1340 (1924) Senesi Bütçe Kanunu, Resmi Ceride, 5 Nisan 1340, sayı 68.

Türkiye Ziraat Bankasının 1335 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Matlûbatıyla Düyunu Mübin Bilançodur

Düyunat				Matlûbat			
	lira adet	guruş	santim		lira adet	guruş	santim
Sermaye	13.213.496	18	35	Kasa Mevcudu	4.581.591	91	375
İhtiyat Akçesi	187.454	75	45	Bankalardaki Mevduat	2.640.469	69	625
Tevdiat	797.190	60	35	Emval-i Gayrimenkule ile Vukubulan İkrasattan Matlûbat	3.487.858	75	50
İdare-i Hususiye-i Vilayat Hesab-ı Carisinden Düyun	106.249	79	575	Diğer Muhtelif İkrasattan Matlûbat	871.277	29	125
Devair-i ve Müessesate Düyun	164.279	62	625	Hazine-i Maliyeden Matlûbat	2.932.421	72	4.625
Banka Memurlarına Düyun	105.621	67	625	Hisse-i Menafie Bakayası	893.696	45	925
İdare ve Şâabat Beynindeki Muamelattan Düyun	1.728.919	77	20	Mesarif-i Muhakemedan Matlûbat	34.319	89	45
Muamelat ve Mesarife Nisbetle Temettuat Fazlası <Kâr>	82.066	75	0875	Mevcut Emval-i Gayrimenkule ve Demirbaş Eşyanın Bedelleri	106.597	41	875
				Mevcut Zahire-i Ayniyyenin Bedeli	2.353	54	45
				Mevcut Esham ve Tahvilat-ı Muhtelifinin Bedelleri	204.282	25	00
				Mevcut Alet ve Levazım-ı Ziraiyyenin Bedelleri	570.099	53	70
				Matlûbat-ı Muhtelifiye	60.310	67	775
Yekûn	16.385.279	16	2.625	Yekûn	16.385.279	16	2.625

EKLER: ZİRAAT BANKASI BİLANÇO VE KÂR-ZARAR HESAPLARI

Türkiye Ziraat Bankasının 1335 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Kâr ve Zarar Hesabıdır

Matlûbat				Düyunat			
	lira adet	guruş	santim		lira adet	guruş	santim
İkrasattan Tahsil Olunan Faizler	268.885	27	425	Maaşat	274.722	72	325
İkrasatın Gayri Matlûbat Faizleri	544	25	85	Mesarif-i Umumiye	45.554	96	375
Vilayat Varidatından Banka Aidatı	23.049	17	90	Tevdiat Faizleri	26.178	13	825
Komisyon	16.741	81	35	Muhtelif Zararlar	24.928	35	475
Nakl-i Nûkud İcraatı	106.409	25	90	Temettüa-i Safi	82.066	75	0875
Muhtelif Kârlar	37.831	14	6.625				
Yekûn	453.450	93	0875	Yekûn	403.450	93	0875

Türkiye Ziraat Bankasının 1336 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Matlûbatıyla Düyunu Mübin Bilançodur

Düyunat

	Lira adet	guruş	santim
Sermaye	11.482.584	36	9.625
İhtiyat Akçesi	196.762	00	00
Tevdiat	89.447	18	125
İdare-i Hususiye-i Vilayat Hesab-ı Carisinden Düyun	109.776	03	80
Banka Memurlarına Düyun	88.410	65	10
İdare ve Şâabat Beynindeki Muamelattan Düyun	1.389.364	18	9.250
Yekûn	13.356.344	42	9.125

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim
Kasa Mevcudu	1.202.991	53	70
Bankalardaki Mevduat	1.270.648	60	375
Emval-i Gayrimenkule ile Vukubulan İkrazattan Matlûbat	2.885.734	88	25
Diğer Muhtelif İkrazattan Matlûbat	661.678	26	1.375
Hazine-i Maliyeden Matlûbat	4.997.597	73	8.625
Devâir-i Müessessatdan Matlûbat	204.393	39	95
Hisse-i Menafie Bakayası	1.182.164	64	80
Mesarif-i Muhakemedan Matlûbat	26.832	44	75
Mevcud Emval-i Gayrimenkule ve Demirbaş Eşyanın Bedelleri	67.615	90	625
Mevcud Zahire-i Ayniyyenin Bedeli	2.039	53	25
Mevcud Esham ve Tahvilat-ı Muhtelifenin Bedelleri	232.181	25	00
Mevcud Alet ve Levazım-ı Ziraiyyenin Bedelleri	509.198	50	725
Matlûbat-ı Muhtelifiye	60.296	31	50
Maaşat ve Mesarife göre Temettuat Noksanı <zarar>	52.971	39	9.875
Yekûn	13.356.344	42	9.125

Türkiye Ziraat Bankasının 1336 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Kâr ve Zarar Hesabıdır

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim
İkrazattan Tahsil Olunan Faizler	207.904	46	0625
İkrazatın Gayri Matlûbat Faizleri	41.610	59	875
Vilayat Varidatından Banka Aidatı	31.332	81	85
Komisyon	12.287	78	45
Nakl-i Nûkud İcraatı	24.106	32	125
Muhtelif Kârlar	51.304	09	875
Bakiye Zarar	52.971	39	9.875
Yekûn	421.517	48	225

Düyunat

	lira adet	guruş	santim
Maaşat	319.850	68	325
Mesarif-i Umumiye	57.909	42	25
Tevdiat Faizleri	3.826	94	425
Muhtelif Zararlar	39.930	43	225
Temettüa-i Safi	0	00	00
Yekûn	421.517	48	225

Türkiye Ziraat Bankasının 1337 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Matlûbatıyla Düyunu Mübin Bilançodur

Düyunat

	lira adet	guruş	santim
Sermaye	12.249.507	82	7.625
İhtiyat Akçesi	151.002	60	5.125
Tevdiat	87.970	92	325
İdare-i Hususiye-i Vilayat Hesab-ı Carisinden Düyun	249.796	01	450
Banka Memurlarına Düyun	79.219	99	325
İdare ve Şâabat Beynindeki Muamelattan Düyun	1.247.727	41	725
Yekûn	14.065.224	77	600

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim
Kasa Mevcudu	1.348.296	00	35
Bankalardaki Mevduat	985.693	88	25
Emval-i Gayrimenkule ile Vukubulan İkrasattan Matlûbat	3.299.294	84	70
Diğer Muhtelif İkrasattan Matlûbat	759.136	60	3.375
Hazine-i Maliyeden Matlûbat	5.056.425	05	4.625
Devâir-i Müessessatdan Matlûbat	163.566	33	65
Hisse-i Menafie Bakayası	1.613.959	02	275
Mesarif-i Muhakemedan Matlûbat	26.152	50	825
Emval-i Gayrimenkule ve Demirbaş Eşya Mevcud-u Bedelatı	68.429	39	85
Zahire-i Ayniyyenin Mevcud-u Bedeli	10.900	84	25
Esham ve Tahvilat-ı Muhtelif Mevcud-u Bedelatı	231.191	25	00
Alet ve Levazım-ı Ziraiyye Mevcud-u Bedelatı	486.793	60	00
Maaşat ve Mesarife göre Temettuat Noksanı <zarar>	15.385	42	65
Yekûn	14.065.224	77	600

Türkiye Ziraat Bankasının 1337 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Kâr ve Zarar Hesabıdır

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim
İkrasattan Tahsil Olunan Faizler	172.878	11	70
İkrasatın Gayri Matlûbat Faizleri	838	52	525
Vilayat Varidatından Banka Aidatı	32.904	37	70
Komisyon	1.257	84	55
Nakl-i Nükud İcraatı	80.615	23	80
Muhtelif Kârlar	99.604	34	85
Bakiye Zarar	15.385	42	65
Yekûn	403.533	87	775

Düyunat

	lira adet	guruş	santim
Maaşat	312.974	32	55
Mesarif-i Umumiye	57.906	32	325
Tevdiat Faizleri	354	00	025
Muhtelif Zararlar	32.299	22	775
Temettüa-i Safi	0	00	
Yekûn	403.533	87	775

Türkiye Ziraat Bankasının 1338 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Matlûbatıyla Düyunu Mübin Bilançodur

Düyunat

	lira adet	guruş	santim
Sermaye	13.380.739	32	6.525
İhtiyat Akçesi	135.617	17	3.625
Tevdiat	126.073	85	5.000
İdare-i Hususiye-i Vilayat Hesab-ı Carisinden Düyun	466.710	76	8.250
Banka Memurlarına Düyun	76.311	60	4.000
İdare ve Şâabat Beynindeki Muamelattan Düyun	2.565.876	97	3.600
Yekûn	16.751.329	70	10

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim
Kasa Mevcudu	2.371.062	78	2.850
Bankalardaki Mevduat	1.256.132	21	5.000
Emval-i Gayrimenkule ile Vukubulan İkrâzattan Matlûbat	3.680.492	03	2.500
Diğer Muhtelif İkrâzattan Matlûbat	710.320	31	3.475
Hazine-i Maliyeden Matlûbat	5.240.870	68	0875
Devâir-i Müessessatdan Matlûbat	136.074	23	2.150
Hisse-i Menafie Bakayası	2.201.383	57	2.550
Mesarif-i Muhakemedan Matlûbat	27.282	64	
Mevcud Emval-i Gayrimenkule ve Demirbaş Eşyanın Bedelleri	68.729	32	9.350
Mevcud Zahire-i Ayniyyenin Bedeli	17.594	56	
Mevcud Esham ve Tahvilat-ı Muhtelifenin Bedelleri	230.960	25	
Mevcud Alet ve Levazım-ı Ziraiyye Bedelleri	771.712	75	4.250
Maaşat ve Mesarife göre Temettuat Noksanı <zarar>	38.714	33	8.000
Yekûn	16.751.329	70	10

Türkiye Ziraat Bankasının 1338 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Kâr ve Zarar Hesabıdır

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim
İkrâzattan Tahsil Olunan Faizler	164.191	60	595
İkrâzattan Gayri Matlûbat Faizleri	1.947	57	10
Vilayat Varidatından Banka Aidatı	44.072	24	69
Komisyon	690	55	
Nakl-i Nûkud İcraatı	115.502	79	10
Muhtelif Kârlar	39.869	94	11
Bakiye Zarar	38.714	33	80
Yekûn	404.989	04	395

Düyunat

	lira adet	guruş	santim
Maaşat	311.340	45	285
Mesarif-i Umumiye	64.685	23	229
Tevdiat Faizleri	543	92	70
Muhtelif Zararlar	28.419	43	181
Temettüa-i Safi	0	00	
Yekûn	404.989	04	395

Türkiye Ziraat Bankasının 1339 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Matlûbatıyla Düyunu Mübin Bilançodur

Düyunat

Matlûbat

	lira adet	guruş	santim		lira adet	guruş	santim
Sermaye	15.077.920	33	46	Kasa Mevcudu	3.253.127	28	445
İhtiyat Akçesi	96.902	83	5.625	Bankalardaki Mevduat	3.275.864	83	
Tevdiat	700.735	31	02	Emval-i Gayrimenkule ile Vukubulan İkrızattan Matlûbat	5.828.705	09	93
İdare-i Hususiye-i Vilayat Hesab-ı Carisinden Düyun	1.294.518	47	9.205	Diğer Muhtelif İkrızattan Matlûbat	2.208.652	93	860
Banka Memurlarına Düyun	79.213	27	375	Hazine-i Maliyeden Matlûbat	4.111.086	40	5.175
İdare ve Şâabat Beynindeki Muamelattan Düyun	5.519.530	10	8.065	Devâir-i Müessessatdan Matlûbat	216.936	05	435
Maaşat ve Mesarife Nisbetle Temettuat Fazlası <kâr>	313.097	62	2.225	Hisse-i Menafie Bakayası	2.460.101	31	487
				Mesarif-i Muhakemedan Matlûbat	28.748	51	40
				Mevcud Emval-i Gayrimenkule ve Demirbaş Eşyanın Bedelleri	273.814	88	815
				Mevcud Zahire-i Ayniyyenin Bedeli	87.746	90	38
				Mevcud Esham ve Tahvilat-ı Muhtelifenin Bedelleri	229.354	25	
				Mevcud Alet ve Levazım-ı Ziraiyye Bedelleri	1.105.679	48	0975
				Matlûbat-ı Muhtelifiye	2.100		
Yekûn	23.081.917	96	367	Yekûn	23.081.917	96	367

Türkiye Ziraat Bankasının 1339 Sene-i Maliyesi Gayesindeki Kâr ve Zarar Hesabıdır

Matlûbat

Düyunat

	lira adet	guruş	santim		lira adet	guruş	santim
İkrızattan Tahsil Olunan Faizler	524.863	39	215	Maaşat	399.486	15	915
İkrızatın Gayri Matlûbat Faizleri	2.193	83	27	Mesarif-i Umumiye	121.240	59	845
Vilayat Varidatından Banka Aidatı	82.271	38	6.905	Tevdiat Faizleri	1.242	16	152
Komisyon	5.007	89		Muhtelif Zararlar	23.962	43	388
Nakl-i Nûkud İcraatı	173.209	31	205	Temettüa-i Safi	313.097	62	2.225
Muhtelif Kârlar	81.483	16	142				
Yekûn	859.028	97	5.225	Yekûn	859.028	97	5.225